

LA SOIRÉE D'UN FAUNE

Charles Gounod: Symfonie nr. 1 in D groot (1855)

1. Allegro molto – 2. Allegro moderato – 3. Minuetto-Trio-Minuetto Non troppo presto – 4. Finale Adagio—Allegro vivace

Frankrijk was in de negentiende eeuw niet het land van de symfonie: de beroemdste, Berlioz' *Symphonie fantastique*, is eigenlijk zelfs een atypisch voorbeeld van het genre. Rond het midden van de eeuw hebben toch verschillende Franse componisten zich met succes gewaagd aan het schrijven van symfonieën waarbij nog vooral op Beethoven werd voortgeborduurd: Camille Saint-Saëns componeerde er drie, waaronder de bekende Orgelsymfonie, Georges Bizet schreef zijn populaire Symfonie in C groot, en ook Charles Gounod heeft er twee op zijn naam.

Charles Gounod (1818-1893), thans vooral bekend vanwege zijn opera *Faust* en vanwege zijn *Ave Maria*-melodie bij het eerste preludium van Bachs *Wohltemperiertes Clavier*, was in zijn eigen tijd de meest geëerde Franse componist, met een enorm oeuvre, vooral vocaal: opera's, oratoria, kerkmuziek, koormuziek, liederen. Daarnaast staat een kleiner instrumentaal oeuvre, met onder meer twee symfonieën. Beide zijn ze rond het midden van de vijftiger jaren van de negentiende eeuw geschreven.

De Eerste Symfonie, in D groot, is een symfonie zoals een symfonie hoort te zijn. Vierdelig, met een Allegro volgens de klassieke hoofdvorm als openingsdeel. Dan een langzaam, melodieus en lyrisch deel. Daarna een menuet. Tenslotte een lichtvoetig Allegro. Het lijkt inderdaad wel Beethoven of Schubert, en ook bij het luisteren moeten wij vaak aan deze klassieke meesters denken. De afstand tot deze voorbeelden is aanzienlijk kleiner dan geldt voor de symfonieën die in deze periode in de Duitstalige landen werden geschreven. De Franse symfonieën willen duidelijk geen geschiedenis schrijven, ze willen slechts symfonieën zijn (letterlijk: samenklanken) en het publiek in de concertzaal behagen en dat doen ze zeker.

Gounods Eerste Symfonie wordt gekenmerkt door goed in het gehoor liggende melodieën, de harmonieën en modulaties zijn soepel en gevarieerd, de instrumentatie is recht toe recht aan. Maar alles is met een geweldig ambachtelijk vakmanschap – excuus voor het pleonasme – geschreven.

De vorm van het eerste deel is volledig klassiek: een sonatevorm met twee thema's. De doorwerking bouwt op motieven van beide thema's voort en vanzelfsprekend volgt dan de reprise met de thema's terug in de hoofdtoonsoort.

Het tweede deel, ondanks het Allegro moderato door zijn karakter toch het “langzame deel” van de symfonie, staat in de gelijknamige mineurtoonsoort, D klein. Het valt uiteen in verschillende episodes. Na een lyrisch deel met melodieën in de strijkers en de blazers volgt ineens een heuse fuga, met een

thema dat eerst door de celli wordt ingezet en dan door de alt en de violen. Aan het einde keren motieven van het begin weer terug.

Het Menuet – “Non troppo presto”: niet te snel – brengt ons naar de toonsoort F groot. De beginmelodie zou wel van Haydn kunnen zijn. Het Trio laat de hobo uitvoerig aan het woord komen, totdat het orkest weer als geheel invalt.

En dan tot slot het laatste deel: een lichtvoetig Allegro, weer in oorspronkelijke toonsoort, D groot. Het begint met een langzame inleiding van 21 maten, daarna krijgen de musici geen moment rust. Weer verschillende thema's: het eerste subtiel en lichtvoetig, dan een fors motief dat ons naar het zangerige tweede thema brengt, dat ons op zijn beurt naar de obligate snelle loopjes en noten brengt waarna de expositie toch weer lyrisch wordt afgesloten. De doorwerking die volgt speelt met de eerder gepresenteerde motieven. In de reprise met daarop volgend coda wordt al het eerdere weer opgehaald, in de juiste toonsoort gezet en na een verrassende modulatie vlak voor het einde toch weer in D groot afgesloten.

Claude Debussy: Prélude à l'après-midi d'un faune (1894)

Terwijl Gounods Eerste Symfonie vooral probeert “klassiek” te zijn door terug te grijpen op wat in het verleden zijn dienst had bewezen, is de *Prélude à l'après-midi d'un faune* van Claude Debussy (1862-1918) een stuk dat het tegenovergestelde sentiment vertegenwoordigt: het is voor de tijd van componeren, begin jaren 1890, revolutionair en kijkt naar de toekomst in plaats van naar het verleden. In die zin is het emblematisch voor het gehele oeuvre van Debussy: hoewel duidelijk geworteld in de laat negentiende-eeuwse Romantiek, opende het tal van nieuwe wegen door het loslaten van allerlei traditionele regels en door de concentratie op sfeer in melodie, harmonie en instrumentatie in plaats een duidelijke structuur. Vanwege dat laatste aspect is al vroeg de analogie met de schilderkunst naar voren gehaald en wordt zijn werk tot het muzikaal impressionisme gerekend.

Kort na de *Prélude à l'après-midi d'un faune* vestigde Debussy zijn reputatie definitief met de opera *Pelléas et Mélisande*. Orkestwerken als de *Nocturnes*, *La mer* en *Images* staan nog steeds op het repertoire van elk symfonieorkest en ook zijn piano en kamermuziekwerken zijn niet meer weg te denken van het concertpodium.

De *Prélude à l'après-midi d'un faune* is wat men wel een symfonisch gedicht noemt, een muziekstuk dat een literair gegeven in klank weergeeft. Dat literaire gegeven is hier het gedicht “L'après-midi d'un faune” van de Franse dichter Stéphane Mallarmé. Het gedicht schetst ons, in niet altijd even duidelijk verzen, de verlangens en dromen van een faun, tegen de achtergrond van een mediterraan landschap, overgoten door de middagzon. Moe van het najagen van nimfen en najaden valt hij in slaap en in zijn dromen komen zijn wensen en verlangens tot vervulling, dankzij zijn fluit.

Aanvankelijk was het Debussy's bedoeling de muziek als melodrama te componeren, dat wil zeggen als achtergrond van een declamatie van het gedicht. Vervolgens was er het plan om een orkestsuite te schrijven geïnspireerd op het gedicht, bestaande uit drie delen: *Prélude*, *Interlude* en *Paraphrase finale*. Het zou bij het eerste deel blijven. In 1893 had de componist het stuk in noten gereed en kon hij het op de piano voorspelen; het jaar daarop werd de instrumentatie voltooid. Op 22 december 1894 vond in Parijs de eerste uitvoering plaats.

Als muziekstuk kent de *Prélude à l'après-midi d'un faune* geen voorgangers: het is totaal nieuw. Het vangt aan met een quasi-improvisatorische melodie die door de fluit wordt gespeeld en die de regels van de harmonie tart. Dan volgen blazers en dan de strijkers. Het stuk laat zich opdelen in een aantal episodes, elk met een eigen karakter, maar niet met een herkenbaar schema in hun opeenvolging. Het tempo is traag, er zijn geen afsluitingen, alles is sfeer, totdat uiteindelijk celli en contrabassen met enkele pizzicati het stuk besluiten.

Georges Bizet: Suite L'arlésienne no. 1 (1872)

Georges Bizet (1838-1875) staat chronologisch tussen Gounod en Debussy in en in zijn muziek is dat te horen: hij neemt duidelijk afstand van de klassieke modellen die Gounods muziek nog kenmerken maar laat toch niet zo veel daarvan los als Debussy dat weer een generatie later zou doen. Bizets muzikaliteit kwam zeer snel tot ontwikkeling. Hij betrad reeds op negenjarige leeftijd het Parijse Conservatoire en verwierf nog voor z'n twintigste verjaardag de prestigieuze Prix de Rome. Zijn opera's *Les pêcheurs de perles* en *Carmen* brachten hem blijvende roem en heel muzikaal Frankrijk treurde om zijn vroege dood in 1875, op slechts 36-jarige leeftijd. Men had nog veel van hem verwacht.

De *Suite L'arlésienne*, na de vroege "Symphonie in C" uit 1855 Bizets bekendste orkestwerk, heeft haar oorsprong in toneelmuziek, gecomponeerd voor het toneelstuk *L'arlésienne* (Het meisje uit Arles) van Alphonse Daudet. Het toneelstuk, gesitueerd op het platteland van de Camargue niet ver van Arles in het zuiden van Frankrijk, vertelt het verhaal van de ongelukkige liefde van de hoofdpersoon Frédéric voor een niet bij name genoemd meisje uit Arles. Zij heeft een minnaar, wat Frédéric ertoe brengt toch voor Vivette te kiezen, om zo zijn obsessie voor het meisje uit Arles te overwinnen. Bizets muziek voor dit toneelstuk bestaat uit een groot aantal (27) nummers van zeer wisselende lengte en aard, voor een klein orkest en ook met koor. Het toneelstuk ging op 1 oktober 1872 in Parijs in première maar was geen succes, ondanks Bizets muziek, en verdween spoedig van de planken. Bizet besloot echter uit de verschillende onderdelen een keuze te maken en deze te herorkestreren voor symfonieorkest en zo ontstond de vierdelige *Suite L'arlésienne*. Deze werd reeds op 10 november 1872 in Parijs uitgevoerd en was een onmiddellijk (en blijvend) succes.

Na Bizets dood werd door Ernest Guiraud nog een tweede suite samengesteld uit Bizets toneelmuziek. Vandaar dat men spreekt van de *Suite L'arlésienne* no. 1 en no. 2. Terug naar no. 1, die vanavond klinkt.

Het eerste deel, de *Prélude*, gebaseerd op de ouverture van de toneelmuziek, valt uiteen in drie episodes, elke gebaseerd op een aparte melodie. Allereerst is er de *Marche du Roy*, een krijgshaftige melodie, die een aantal malen gespeeld wordt, steeds in andere orkestraties. Deze melodie is in feite een *traditional*, al in de zeventiende eeuw door componisten bewerkt. Dan verandert de sfeer en horen we een melodie gespeeld door de saxofoon – Bizet was hier één van de eersten die dit instrument in symfonische muziek lieten klinken. De sfeer verandert nog een keer en nu klinkt de muziek die in het toneelstuk met *Fréderi* is verbonden.

Het tweede deel, *Menuet*, staat in het toneelstuk aan het einde van het tweede bedrijf, wanneer *Fréderi Vivette* als zijn geliefde accepteert. Het is wat de titel belooft: een menuet.

Het derde deel, *Adagietto*, voor strijkers alleen, komt uit het derde bedrijf en diende daar als melodrama, achtergrondmuziek bij gesproken tekst.

Het vierde deel, *tenslotte*, *Carillon* getiteld, brengt ons weer naar het slot van het tweede bedrijf van het toneelstuk, waar het aansluitend op het menuet klonk, om het huwelijk van *Fréderi* en *Vivette* aan te kondigen. Bizet heeft hier echter een contrasterende episode uit het derde bedrijf ingevoegd om zo het deel muzikaal aantrekkelijker te maken.

Aldus kan het karakter van de verschillende delen steeds verklaard worden aan de hand van de episode van het toneelstuk waarvoor de muziek aanvankelijk was gecomponeerd. Maar of men zonder de wetenschap dat het om toneelmuziek gaat deze associaties intuïtief zou leggen – de mars en de kerkklokken uitgezonderd – is toch wel de vraag. De muziek kan volledig op eigen benen staan.